

УДК 811.161.2.+811.162.1'367.625

Л. В. Сегін

АЛЛАТИВНІ ДІЄСЛОВА ДИНАМІЧНОЇ ПРОСТОРОВОЇ ЛОКАЛІЗОВАНOSTІ В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Сегін Л. В. Аллативні дієслова динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах.

Стаття присвячена зіставному дослідженню аллативних дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах. У ході аналізу виділено смислові групи, визначено, які словотвірні значення є спільними для обох мов, а які характерні для однієї з мов, з'ясовано кількісну наповнюваність кожної групи, встановлено набір словотворчих засобів та їх продуктивність.

Ключові слова: аллативні дієслова динамічної просторової локалізованості, девербатив, словотвірне значення, словотворчий засіб.

Сегин Л. В. Аллативные глаголы динамической пространственной локализованности в украинском и польском языках.

Статья посвящена сопоставительному исследованию аллативных глаголов динамической пространственной локализованности в украинском и польском языках. У ходе анализа выделяются смысловые группы, определяются, какие словообразовательные значения общие для обоих языков, а какие характерны для одного з языков, выяснено количественную наполненность каждой группы, установлено набор словообразовательных средств и их продуктивность.

Ключевые слова: аллативные глаголы динамической пространственной локализованности, девербатив, словообразовательное значение, словообразовательное средство.

Segin L. V. Allative verbs of dynamic space localization in Ukrainian and Polish languages.

The article is devoted to the research of allative verbs characterized by dynamic space localization in the Ukrainian and Polish languages. In the course of analysis the meaningful groups are distinguished. The

word-building semantics is defined as belonging to both of the languages or being peculiar for one of them. The quantitative loading of each group is stated, the word-building means are selected.

Key words: allative verbs dynamic space localization, the deverbative, word-building semantics, quantitative loading.

Дієслова динамічної просторової локалізованості (ДПЛ) здавна привертали увагу мовознавців. Цікавість учених до дієслів просторової локалізованості торкалась різних аспектів семантики, дериваційних і синтагматичних особливостей тощо [13; 3; 7; 5; 8 та ін.], зокрема і в зіставному аспекті [9; 13; 11; 12], проте мало досліджень із зіставного словотвору, який є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики [14, с. 4]. Однією з чітко окреслених груп просторової локалізованості є аллативні дієслова. Особливості аллативних дієслів ДПЛ не були об'єктом дослідження мовознавців у зіставному аспекті на матеріалі української й польської мов.

Матеріалом для зіставного аналізу послужили аллативні дієслова ДПЛ, отримані шляхом суцільної вибірки з найавторитетніших тлумачних словників української і польської мов (СУМ, СУМГ, ВТССУМ, SJK, SJPD, SWJP, MSJP) і склали відповідно в українській мові – 470, а в польській – 461 одиницю від 72 найбільш часто вживаних дієслів ДПЛ у кожній із мов. Завдання статті полягає в тому, щоб виявити типологію словотвірних значень (СЗ) в межах аналізованої групи; визначити, які смислові групи і підгрупи є спільними для обох мов, а які характерні для однієї з мов; з'ясувати кількісну наповнюваність кожної групи; встановити набір словотворчих засобів, які беруть участь в реалізації СЗ досліджуваних дієслів; визначити продуктивність афіксів.

Девербативи із СЗ «за допомогою дії, названої дієсловом, прибути або доставити кого-, що-небудь, куди-небудь» складають одну з найбільших і структурно різноманітних груп в українській та польській мовах серед префіксальних дієслів ДПЛ. За кількісним складом дієслова цієї групи розподіляються так: українська мова – 152; польська мова – 138.

У межах дієслів прибуття можна виділити групи девербативів із такими частковими СЗ:

а) «переміщаючись, прибути куди-небудь» (укр. *прибігти* / *прибігати*, *надлетіти* / *надлітати*¹, *примандрувати*, *пришкандибати* та ін.; пол. *przyjechać* / *przyjeżdżać*, *przykoczować*, *przyczłapać* та ін.): Але тепер я **приходив** сюди майже щовечора (В. Шкляр). Ми **приїхали** сюди із Одеси у тридцять дев'ятому році (Ю. Покальчук). ...pan Zongin ... **przybiegł** na ratunek (H. Senkiewicz). ... widać było ...pid susidków, którzy na odgłos strzałów inkrzyków **nadbiegli** ... (H. Senkiewicz). Значення прибуття транспортних засобів в обох мовах передають лексеми польської мови *przyjść*² (SWJP), *przychodzić*, *nadjechać*, *przylecieć* / *przylatać*², *przyplłynąć* / *przyplłynąć*, а в українській мові – *надійти*, *надходить*, *припливти*, *приплисти* / *припливати*^{1б}, *підійти*, *підходить*, *прилетіти* / *прилітати*^{1а}:

Родим злякався темної валки, що **надїхала** по шляху й зупинилася коло обістя (П. Загребельний).

Інші підгрупи дієслів із цим СЗ містять додаткові семи:

– «прибути на короткий відрізок часу, мимохідь» (укр. *залетіти / залітати*⁵, *вбігти / вбігати*², *убігти / убігати*², *наїхати / наїждити, наїжджати*² та ін.; пол. *zajść, zachodzić*¹⁰ (SJPK), *wstąpić / wstępować*², *zajechać / zajechać*² (SJPK), *zalecieć / zalatać*³ та ін.): ... Tak rozmawając doszli do Starego Miasta i **wstąpili** do winiarni ... (H. Sienkiewicz);

– «прибути не туди, куди потрібно» (укр. *зблукати*¹, *зблудити*¹, *зблудити*; пол. *zabłąkać się*², *zabłądzić*²);

– «прибути несподівано, раптово» (укр. *наїхати*^{2а}, *наскочити*³; пол. *najechać*⁴ (SJPD), *wpaść*²);

– «прибути з певною метою» (укр. *прибігти / прибігати*^{1б}, *надійти, надходити*^{1б}, *підїхати*^{1б}, *зайти, заходити*^{1б} та ін.; пол. *zaleźć*² (SJPD), *zajść, zachodzić*² (SJPS)): Тому вирішив цю проблему просто: вирішив сам до Людки **зайти** (Вечеря на 12 персон);

– «прибути невчасно, небажаним» (укр. *приповзти / приповзати*^{1а}, *прилізти / прилазити, прилізати*², *принести / приносити*^{2б}, *притягти / притягати*³, *присунути / присувати*³; пол. *przyleźć / przyłazić* (SWJP), *przynieść / przynosić*² (SJPK), *przysunąć / przysuwać*²): ... тоді **прилізе** зі своїми компліментами і пляшкою Павло... (Ю. Андрухович).

б) «переміщаючи, доставити куди-небудь» (укр. *пригнати / приганяти, завезти / завозити*², *піднести / підносити*¹, *притаскати / притаскувати* та ін.; пол. *przywieść / przywodzić, zawlec / zawlekać*¹, *podwieźć / podwozić, przytасzczуć* та ін.): ... поки **принесуть** печеного зайця, я прошу кожного з вас прочитати по останньому віршеві ... (Ю. Андрухович). – Ростіку, **привези** мені з Америки трохи книжок, добре? (Ю. Андрухович). [Poniatowski] tej że **przywiodł** pięć zaporożców ... (H. Senkiewicz).

Серед цієї групи дієслів можна виділити підгрупи з такими значеннями:

– «доставити у кілька заходів» (укр. *наносити, навозити, повозити*³, *перевозити*; пол. *nawozić, nanosić*);

– «доставити у різні місця» (укр. *обнести / обносити*³, *розвести / розводити*¹, *рознести / розносити*¹, *розвезти / розвозити*¹; пол. *roznieść / roznosić*¹, *rozwieźć / rozwozić*): ... листа засунуто в тріщину лавочки, це листоношині діти **розносять** ... (Вечеря на 12 персон). ... Ігорова мати **розносила** по людях свіжину ... (Вечеря на 12 персон);

– додатково доставити (укр. *підвезти / підвозити*², *підкинути*^{3в}; пол. *donieść*² (SJPK), *podwieźć / podwozić*² (SJPK), *podrzucić*⁴ (SWJP)).

Інші два значення представлені лексемами тільки в українській мові: «доставити частину чогось» (*надвозити*); «доставити кого-, що-небудь здалека» (*завезти / завозити*^{2а}).

в) «переміщаючись, прибути або доставити кого-, що-небудь куди-небудь у великій кількості» (укр. *налетіти* / *налітати*_б, *навезти* / *навозити*, *налинити*, *наносити* та ін.; пол. *najechać* / *najeżdżać*₂, *nawieźć* / *nawozić*₁, *parłynać* / *parływać*₃ (SWJP) та ін.): На нього, пітного, **налетіла** хмара комарів ... (Вечеря на 12 персон). ... тут **набігло** відразу кілька десятків розізлених, заслинених бороданів ... (П. Загребельний).

г) «переміщаючись, прибути або доставити кого-, що-небудь з різних місць» (укр. *сходитися*₁, *набігти* / *набігати*₃, *знести* / *зносити*₁, *сповзтися* / *сповзатися*₁ та ін.; пол. *zejść się*₁, *znieść* / *znosić*₂, *nagnać* / *naganiać*₁, *zleźć się* / *złazić się*₁ та ін.): ... [треба] захиститися від мух, які могли **злетітися** цілими сотнями ... (Опудало). ... мали **з'їхатися** начальники однієї з аббревіатур (Ю. Винничук). *Rozpalono w świetlicy obfity ogień i gdy jedni znosili coraz to nowe opony, inni przystosowywali je do drownianych ścian izby* (H. Sienkiewicz).

г) прибути, доставити вчасно, у потрібний момент: укр. *настигти*, *настигнути* / *настигати*₂, *встигнути* / *встигати*, *устигнути* / *устигати*_{1в}; пол. *nadejść*, *nadchodzić*₁ (SWJP, SJPS), *nadjechać*₁, *nadlecieć*₁, *nadwieźć* (SJPD), *nadfrunąć*: ...w tym momencie **nadciągnął** dosyć chwiejnym krokiem Hienek Adamiak (D. Frey).

Отже, зіставлення засвідчує, що девербативи із значенням прибуття в основному збігаються в українській та польській мовах. Деривати цього СЗ поділяються на 16 підзначень (16 в українській мові і 14 у польській). Одну з особливостей української мови репрезентують дієслова із частковими значеннями «доставити частину чогось» (*надвозити*), «доставити що-небудь здалека» (*завезти*). Особливості значень деяких дієслів в обох мовах не завжди однакові. Так, щодо дієслів *надійти*, *надходити* в словниках української мови подано таке тлумачення «ідучи, прибувати кудись або наближатися до кого-, чого-небудь, часто трохи пізніше, ніж інші; підходити, приходити» [СУМ. – Т. 5], тоді як в одному із словників польської мови щодо дієслів *nadejść*, *nadchodzić* та деяких інших аналогічних форм подано дещо інше тлумачення (*nadchodzić*, *nadejść*:1. «o ludziach i zwierzętach: idąc przybywać do określonego miejsca, w określonym czasie») [MSJP, s. 414].

Значення прибуття в обох мовах в основному передається за допомогою префіксального способу, зрідка – префіксально-постфіксальним. У творенні девербативів із значенням прибуття бере участь 17 афіксів української мови і 13 польської мови, з яких найбільш продуктивними є такі: **при-** – 40(27,3%), **przy-** – 43(31,1%), **на-** – 21(13,8%) / **na-** – 17(12,3%), **ви-** – 18(11,8%) / **wy-** – 10(7,2%), **за-** – 12(8%) / **za-** – 22(16%), **над-** – 11(7,2%) / **nad-** – 11(7,9%), **з-(с)-...-ся** – 10(6,5%) / **z-(s)-...się** – 9(6,5%), **з-(с)-** – 9(6%) / **z-(s)-** – 10(7,2%), **від-** – 10(6,5%) / і непродуктивний **од-** – 4(2,9%); інші засоби малопродуктивні або непродуктивні (**під-** – 7(4,6%) / **pod-** – 2(1,4%), **в-** – 3(1,9%) / **w-** – 2(1,4%),

у- – 3(1,9%) / **u-** – 2(1,4%), **роз-** – 3(1,9%) / **roz-** – 2(1,4%), **об-** – 1(0,6%) / **ob-** – 1(0,7%). Крім засобів спільних для обох мов, виявлено непродуктивні префікси, характерні для однієї з мов (укр.: **по-** – 2(1,3%), **про-** – 1(0,6%), **пере-** – 1(0,6%).

Девербативи із СЗ «за допомогою дії, названої мотивувальним дієсловом, потрапити, доставити кого-, що-небудь в середину, в певні просторові межі». Наприклад: укр. *уходити, входити¹, забігти / забігати¹, переступити / переступати^{2а}, улетіти / улітати, влетіти^{1,2}* та ін.; пол. *wbieć / wbiegać¹, zaleźć / załazić¹, przestąpić / przestąpać^{1б}* (SJPK) та ін. Досліджувані дієслова дещо менш продуктивні в утворенні префіксальних форм у порівнянні з дієсловами прибуття (укр. – 92; пол. – 61). Залежно від основного значення мотивувального дієслова префіксальні деривати з указаним загальним значенням можна поділити на більш конкретні СЗ:

а) «переміщаючись, потрапити в середину, у певні просторові межі» (укр. *улинути¹, вступити / вступати², залітати / залітати¹, заскочити / заскакувати^{1а}* та ін.; пол. *wskozyć / wskakiwać¹, wplątać się, zakraść się / zakradać się* та ін.): ...Волин, все перед тим, як **увійти** у Леїн двір, таки озирнувся (Ю. Покальчук). Ми **заходимо** до кнайпи в приміщенні ратуші... (Н. Сняданко). [pociąg] **Wjeżdżał** w tunele i wyjeżdżał z nich gwiżdżąc, turkocząc, czasem zgrzytając (S. Dygat).

У межах цього СЗ виявлено окремі підзначення характерні для однієї з мов. Так, для української мови характерні такі підзначення:

– «потрапити в межі чого-небудь, в середину самовільно, потай» (*улізти / улазити, улізати³, залізти / залізати, залазити³, влізти / влазити, влізати³*): ... Андрій ... бічною драбиною **залазив** до рудого курища ... (Вечеря на 12 персон). Для польської мови:

– «потрапити в межі, в середину чого-небудь, несподівано, швидко» (*wpaść / wradać²*).

б) «переміщаючи, доставити в середину, в певні просторові межі» (укр. *внести / вносити¹, унести / вносити¹, занести / заносити^{1а}, засунути¹* та ін.; пол. *wwieźć / wwozić, zataaszczuć, wewlec, wwlec¹, zanieść / zanosić¹* та ін.)

Отже, можна констатувати, що девербативи із зазначеним вище СЗ в основному збігаються в українській та польській мовах, проте простежуються і відмінності. Зокрема, похідних деривативів української мови значно більше, ніж польських, що зумовлено зближенням українських префіксів **в-** і **у-**. Окремі особливості спостерігаються і на рівні підзначень. У реалізації аналізованого СЗ бере участь 8 префіксів в обох мовах (див. табл. 1).

Таблиця 1

Продуктивність словотворчих афіксів в українській та польській мовах

Засоби реалізації	Українська мова		Польська мова	
	кількість	%	кількість	%
у-	30	32,2	–	–
в- / w-	28	30,1	35	58,3
за- / za-	24	25,8	20	32,7
про- / prze-	5	5,3	1	1,6
по-	2	2,1	–	–
з-	2	2,1	–	–
пере- / prze-	2	2,1	3	4,9
па-	–	–	2	3,2
Усього	93	100	61	100

Девербативи із СЗ «за допомогою дії, названої дієсловом, наблизитися або наблизити кого-, що-небудь до кого-, чого-небудь» відзначено в словотвірних парадигмах (СП) 23 українських і 26 польських твірних дієслів ДПЛ. У межах цього СЗ виділяємо кілька лексико-словотвірних значень:

а) «переміщаючись, наблизитися до кого-, до чого-небудь» (укр. *підступити / підступати*¹, *надбігти / надбігати*¹, *прискакати / прискакувати*¹, *скрастися / скрадатися*² та ін.; пол. *nadejść*¹ (SJPD, SJPK), *przystąpić / przystępować*¹, *podpłynąć / podpływać*¹ (SWJP) та ін.): Григір **підійшов** до Лідії ... (Ю. Покальчук]. Алік, як старший, візьме **підбіжить** до Петра і смикає далі рушати ... (Вечеря на 12 персон). W tej chwili **podszedł** kelner i spytał, co ma mi podać (H. Sienkiewicz). Kozacy Bohunowi **nadjeżdżali** z wolna z głębi lasu (H. Sienkiewicz).

Сюди ж входять дієслова із значенням наближення транспортних засобів (укр. *підійти, підходити*^{1а}, *під'їхати / під'їжджати*^{1а}, *надійти, надходити*^{1а}; пол. *nadejść, nadchodzić*² (SWJP), *odejść, podchodzić*¹), а також дієслова із конкретизувальною семою «заходити з боків або з заду» (укр. *зайти, заходити*², *обходити, обійти*², *залетіти / залітати*^{3а}; пол. *zajść, zachodzić*³, *zabieć / zabięgnąć*⁴): ...біжи, оно автобус **підходить** до площі...(Вечеря на 12 персон). **Обійти** її можна з двох боків...(Ю. Андрухович). Tymczasem z drugiego boku **zachodził** wojsku królewskiemu cały tabor kozacki ...(H. Sienkiewicz).

В окрему підгрупу в українській мові можна виділити дієслова *зійтися, зіходитися, сходитися*² із значенням «наближатися, ідучи назустріч один одному», якого не виявлено в польській мові: Пари – а було їх десь так чотири – рухалися маєстатично, **сходилися** і розходилися, кружляли довкола власних осей, робили по два кроки вбік, тоді навзаєм поверталися спинами і знову починали все від початку (Ю. Андрухович).

б) «переміщаючи, наблизити кого-, що-небудь до чогось» (укр. *підкотити / підкочувати*¹, *притягти / притягувати*^{1б}, *зблизити / зближати, зближувати, потягти*^{2а} та ін.; пол. *podnieść / podnosić*³,

*nasunąć / nasuwać*³, *nadciągnąć / nadciągać*³ (SJPK), *zbliżyć / zbliżyć* та ін.): Скориставшись паузою, Шевченко **підсунув** другу миску... (Опудало).

Окремі особливості, які спостерігаються частіше в польській мові, полягають у тому, що значення наближення і прибуття (як і навпаки) поєднано в одному лексико-семантичному варіанті одне з одним. Пор.: укр. *приповзти / приповзати* – 1. **Повзучи, діставатися куди-небудь.**

а) розм. прийти, прибути куди-небудь небажаним [ВТССУМ, с. 944];

пол. *przypelznąć / przypelznąć* – *pełznąć przybyć*, *zbliżyć się*, *przysunąć się* [SJPK. – Т. 4];

укр. *надскочити / надскакувати* – 1. Швидко наближатися, підбігати [СУМ. – Т. 5];

пол. *nadskoczyć / nadskakiwać* – *przybyć w skok*; *nadbiec*, *przbiec swałem*, *galopem* [SJPK. – Т. 3; SJPD. – Т. 4];

укр. *прикочувати / прикочовувати* – прибувати куди-небудь, кочуючи [СУМ. – Т. 7];

пол. *przykoczować* – *koczując przybyć*, *przybliżyć się* [SJPD. – Т. 7].

Зустрічаються і поодинокі випадки, коли дієслова-еквіваленти з одним і тим же префіксом належать до різних вищеназваних груп. Пор.: *прикотити / прикочувати* – 1) **котячи що-небудь, доставляти кудись;**

2) розм. їдучи, доставляти кого-, що-небудь кудись; привозити;

3) розм. прибувати куди-небудь (про віз і таке інше);

4) розм. приїжджати куди-небудь [СУМ. – Т. 7].

Przytoczyć / przytaczać – *tocząc przybliżyć*, *przysunąć* [SJPD. – Т. 7].

В обох зіставлюваних мовах це СЗ реалізують 11 афіксів, продуктивністю відзначаються девербативи, утворені за допомогою таких префіксів: **під-** – 24(32,4%) / **pod-** – 22(30,9%), **при-** – 16(21,6%) / **przy-** – 18(25,3%). Девербативи з іншими словотворчими засобами є малопродуктивні або непродуктивні: **на-** – 6(8,1%) / **na-** – 4(5,6%), **за-** – 6(8,1%) / **za-** – 3(4,2%), **з-(с-)** – 5(6,7%) / **z-(s-)** – 4(5,6%), **над-** – 5(6,7%) / **nad-** – 8(11,2%), **до-** – 3(4%) / **do-** – 9(12,6%), **об-** – 2(2,7%) / **ob-** – 1(1,4%), **по-** – 1(1,3%) / **po-** – 2(2,8%) або характерні одній із мов – укр. **з-(с-)...-ся** – 5(6,7%), **під-...-ува-** – 1(1,3%).

Українські та польські дієслова ДПЛ виступають твірними для похідних із СЗ «за допомогою дії, названої дієсловом, попрямувати, переміщати кого-, що-небудь куди-небудь». У межах цієї групи дієслів найбільш кількісно представлені некаузативні дієслова ДПЛ (укр. *поплетися*², *почалатати*¹, *заикандибати*², *поскакати*², *подріботити* та ін.; пол. *rójść*¹ (SJPS), *rojechać*¹, *rolecieć*³, *poszłapać*, *posztykutać* та ін.): – Я не допустив би чуми, сифілісу, ядерної бомби, – погоджується сизоносий випиваха, який виринув на хвильку біля вашого столика і **поплентався** кудись далі (Ю. Андрухович). ...хотілося **полетіти** кудись далеко (Ю. Покальчук). Pan Skrzetuski **poszedł** do kościoła...(H. Sienkiewicz).

Дещо менше виявлено каузативних елементів (укр. *понести*^{1,2}, *поволокти*, *покотити*, *повісти*^{2а,б}, *потягти*¹ та ін.; пол. *ponieść*¹, *pragnać*¹, *potoczyć*¹, *powlec*¹ (SJPK), *posiągnąć*^{1б}, *porędzić*^{1,3} та ін.): Аж тут Ситник нарешті міг згребти малого і **потягти** до свого візка... (П. Загребельний). Турки **поволокли** Марка на пагорб (Ю. Мушкетик). Kmicic **posiągnął** pana Chalampa do letnika i usiadłszy go na ławie, zawołał ... (H. Sienkiewicz).

Серед дієслів із СЗ «попрямувати куди-небудь» виділяємо дієслова у польській мові (7 словоформ) з більш конкретизованим значенням «попрямувати куди-небудь по черзі, одне за одним» (*porochodzić*, *porojeździć*, *porolatać*, *porolazić*, *porosiuwać*, *porosciągać*, *porowłoczyć*), що є відмітною рисою польської мови, оскільки аналогічні форми української мови мають абсолютно інше значення. Пор.: пол. *porochodzić* – «rójść kolejno, jeden po drugim»; укр. *попоходити* – «ходити багато разів, тривалий час; знаходитися добре».

Аналізоване СЗ у зіставлюваних мовах реалізовано за допомогою одного продуктивного префікса: **по-** – 36(73,4%) / **ро-** – 39(82,9%); інші засоби непродуктивні: **ви-** – 1(2%) / **ву-** – 1(2,1%), **у-** – 1(2%) / **у-** – 1(2,1%) або властиві одній із мов: укр. **за-** – 7(14,2%), **про-** – 3(6,1%), **з-** – 1(2%); пол. **роро-** – 7(12,7%).

Дієслова ДПЛ в українській та польській мовах регулярно утворюють похідні із значенням «за допомогою дії, названої дієсловом, досягти певного місця» – це похідні деривати, що вказують на:

а) досягнення суб'єктом певного місця (укр. *доїхати* / *доїжджати*, *замчати*, *долетіти* / *долітати*¹, *доповзти* / *доповзати*¹ та ін.; пол. *dojechać* / *dojeżdżać*¹ (SJPK), *dobiec* / *dobiegać*¹, *dowędrować*, *doczłapać*, *dokroczyć* та ін.), в тому числі і про транспортні засоби (укр. *доходить*, *дійти*^{1а}, *долетіти* / *долітати*¹; пол. *dolecieć* / *dolatać*, *dolatywać*¹): Небавом Лаврін **дійшов** до церкви (Ю. Мушкетик). Отак роздумуючи і дивуючись дії йогуртоподібного пійла, Улісей, **дочвалав** до свого Хронотопа (І. Лучук). Тим часом ешелон **доходив** до своєї мети (І. Багрянний). Так rozmawiając **doszli** do namiotów ... (H. Sienkiewicz).

У межах цієї групи можна виділити також дієслова із значенням «досягти того, хто попереду» (укр. *догнати*, *догонити* / *догоняти*¹, *нагнати*, *нагонити* / *наганяти*¹; пол. *doskoczyć* / *doskakać*³ (SJPK), *dopasać* / *dopadać*³, *dogonić*, *dognać* / *dogoniać*², *dopędzić* / *dopędzać*², *doścignąć* / *dościgać*, *naścignąć* / *naścigać*² (SJPK), *nagonić*² (SJPK) та ін.): Хлопці швиденько забрали рушниці і **догнали** Наталку (І. Багрянний). ...kiedy Julek i Genek poszli sami, ogarnął go taki niepokój, że zerwał się i **dogonił** ich po drodze (S. Dygat).

б) «доставлення об'єкта до певного місця» (укр. *догнати*, *догонити* / *доганяти*², *довезти* / *довозити*¹, *докотити* / *докочувати*, *довести* / *доводити*¹ та інші; пол. *dognać*, *dogonić* / *dogoniać*¹, *dowieźć* / *dowozić*¹,

dorzucić / dorzucić, dotoczyć / dotaczać та ін.): Сивоока віслюк **дові́з** благополучно до Влахернів... (П. Загребельний).

Значення «дійти, доставити з певними труднощами» репрезентоване лексемами *дотягти, дотягнути / дотягати, дотягувати*², *дочвалати*¹, *домаскати*¹, *додибати* та ін.; *dopłatać się*² (SJPK), *dobrnąć, dotelepać się, dociągnąć / dociągać*¹ тощо.

Слід відзначити, що серед дієслів із цим СЗ, похідні польської мови кількісно переважають відповідні елементи української мови, у тому числі і в підзначенні «догнати того, хто попереду». Це зумовлено тим, що в польській мові на вираженні цієї семантики спеціалізується три дієслова (пор.: пол. *gnać, pędzić, ścigać*; укр. *знати*).

Таблиця 2

Продуктивність словотворчих афіксів в українській та польській мовах

Засоби реалізації	Українська мова		Польська мова	
	кількість	%	кількість	%
до- / do-	34	72,3	38	59,3
за- / za-	4	8,5	12	18,7
на- / na-	3	6,3	2	3,1
у-	–	–	3	4,6
з-(с-) / z-(s-)	2	4,2	1	1,5
про-	2	4,2	–	–
під- / pod-	1	2,1	1	1,5
над- / nad-	1	2,1	6	9,3
ву-	–	–	1	1,5
Усього	47	100	64	100

Не менш продуктивними є дієслова ДПЛ в утворенні похідних на позначення вертикального руху (укр. – 43; пол. – 58). Девербативи із СЗ «за допомогою дії, названої дієсловом, піднятися або підняти кого, що-небудь вверх» можна поділити на дві групи:

а) «переміщаючись, піднятися вверх» (укр. *виходити, вийти*⁴, *злетіти / злітати*^{1,2}, *підскочити / підскакувати*¹, *злинати / злинати*¹ та ін.; пол. *wyjsć, wychodzić*⁶ (SJPK), *wzbiec / wzbiegać, podskoczyć / podskakiwać*¹, *splynać*⁷ та ін.), зокрема і про небесні світила: укр. *зійти, сходити*^{1а}, *ізвестися, звестися / ізводитися, зводиться*^{1б}; пол. *wzejść, wschodź*²): ...султан бачив розтріпаних червоних птиць, що **злітали** вгору... (Ю. Мушкетик). Сироватка перебрів одне болото, вийшов на горбок, перепочив і **почалапав** до другого (Ю. Мушкетик). Праворуч за течією ще заходило сонце, а ліворуч вже **зійшов** місяць (І. Лучук).

б) «переміщаючи, підняти кого, що-небудь вверх» (укр. *вивезти / вивозити*³, *піднести / підносити*³, *закинути / закидати*^{1а} та ін.; пол. *podnieść / podnosić*¹, *wwieść / wwodzić*⁸ (SJPK), *wznieść / wznosić*¹ та ін.): ...усі гості вставали з-за столу, підносили келішки... (Опудало, с. 13).

Одну з особливостей польської мови репрезентують дієслова *podejść, podchodzić*² (MSJP), *podjechać / podjeżdżać*² (SWJP), *wyjechać / wyjeżdżać*⁶ (MSJP) із СЗ «рухатися під гору».

Українські девербативи реалізують це значення в основному за допомогою префікса **ви-** (38%) або 16 дієслів / **wy-** (17,2%) або 10 дієслів. Продуктивними в одній із мов і непродуктивними в іншій є префікси **з-(с-)** – 13(30,9%) / **z-(s-)** – 1(2,7%), **в-** – 1(2,3%) / **w-** – 17(29,3%); інші афікси є малопродуктивні або непродуктивні: **під-** – 4(9,5%) / **pod-** – 9(15,5%), **за-** 2(4,7%) / **za-** – 3(5,1%), **по-** – 1(2,3%) / **po-** – 2(3,4%), **у-** – 1(2,3%) / **u-** – 2(3,4%), **на-** – 1(2,3%) / **na-** – 1(2,7%). Окремі афікси наявні тільки в одній із мов: укр. **з-(с-)...-ся** – 2(4,7%), **при-** – 1(2,3%); пол. **wz-** – 9(15,5%), **do-** – 12(3,4%), **ob-** – 1(2,7%), **wy...się** – 1(2,7%).

Девербативи із значенням «за допомогою дії, названої дієсловом, потрапити під кого-, що-небудь» виявлено в СП восьми українських і дванадцяти польських назв ДПЛ (укр. *підповзти* / *підповзати*₃, *залізти* / *залізати*₂, *підкотити* / *підкочувати*_{1a} та ін.; пол. *podpłynąć* / *podpływać*₁ (SJK), *podpełznąć* / *podpełzać*₂ (SWJP), *podsunąć* / *podsuwać*₁ тощо). Українські девербативи реалізують це значення за допомогою таких афіксів: **під-** – 8(80%), **за-** – 2(20%), їх польські еквіваленти – за допомогою префіксів **pod-** – 11(91,6%), **w-** – 1(8,3%).

Неоднаково представлено в зіставлюваних мовах похідні із СЗ «за допомогою дії, названої дієсловом, завернути за кого-, що-небудь»: укр. *забігти* / *забігати*_{3a}, *заступити* / *заступати*₂; пол. *zależć* / *załazić*₂ (SJK), *zajść*, *zachodzić*₁ (SJK), *zaskoczyć* / *zaskakiwać*₁, *zapłynąć* / *zapływać*₂ (SJK), *zasunąć* / *zasuwać*₁ (SJK), *zastąpić* / *zastąpić*₁ (SJK), *zapaść*₁ (SJK), *zakroczyć*₁ (SJK): Злидень, спираючись на костур, ...**заходив** за колючий кущ... (Вечеря на 12 персон). Ми **зайшли** за ріг мотелю (В. Шкляр). Na widok mężczyzny w kamizelce Henryk krzyknął i **uskoczył** za drzewo (S. Dygat). Аналізоване СЗ у зіставлюваних мовах реалізовано префіксом **за-** (100%) або 2 дієслова / **za-** (100%) або 8 дієслів.

Таблиця 3

Порівняльна типологія СЗ української і польської мов

№	Значення девербативів	українська мова		польська мова	
		к-ть	%	к-ть	%
1	Прибуття	152	32,3	138	29,3
2	Рух у просторі межі	93	19,7	61	12,9
3	Наближення	74	15,7	71	15,1
4	Попрямувати куди-небудь	49	10,4	47	10
5	Досягнення	47	10	64	13,6
6	Рух вгору	43	9,1	58	12,3
7	Рух під що-небудь	10	2,1	13	2,7
8	Рух за що-небудь	2	0,4	9	1,9
Усього		470	100	461	100

Отже, серед аллативних дієслів ДПЛ у зіставлюваних мовах виявлено 8 смислових груп та 33 підгрупи, з яких 5 підгруп – тільки в українській мові, 3 підгрупи – тільки в польській мові. Існує багато

спільного та відмінне у кількісній наповнюваності кожної групи. Як правило, однакові і засоби реалізації СЗ, серед яких часто спостерігається неоднакова продуктивність у зіставлюваних мовах.

Умовні скорочення

- СУМ – Словник української мови. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т.1 – 11.
 СУМГ – Словарь української мови / За ред. Б. Д. Грінченка. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 1– 4.
 ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Г. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТГ «Перун», 2001. – 1440 с.
 SJPД – Słownik języka polskiego / red. naczelny W. Doroszewski. – Warszawa : Wiedza powszechna, 1958 – 1969. – Т. 1 – 11.
 SJPК – Słownik języka polskiego / pod red. I. Karłowicza i in. – Warszawa : Wyd-wo Kasy im. Minowskiego, 1900-1933. – Т. 1 – 8.
 SWJP – Słownik współczesnego języka polskiego. – Warszawa : Wiega, 1996. – 1393 s.
 MSJP – Mały słownik języka polskiego / Pod red. S. Skorupki ta in. – Warszawa: PWN, 1969. – 1034 s.

Література

1. Ананьева Н. Е. Приставочные глаголы с префиксом до-/do- в современном русском и польском языках / Н. Е. Ананьева // Исследования по глаголу в славянских языках. Глагольная лексика с точки зрения семантики, словообразования, грамматики. – М. : Филология, 1996. – С. 34 – 49.
2. Басиров Ш. Р. Типология дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т.1) / Ш. Р. Басиров. – Донецьк : ДонНУ 2004. – 333 с.
3. Булатова Р. В. Глаголы движения в сербохорватском языке / Р. В. Булатова : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1964. – 24 с.
4. Венедиктов Г. К. Глаголы движения в болгарском языке / Г. К. Венедиктов : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1963. – 23 с.
5. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология / В. Г. Гак. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 264 с.
6. Грицик Н. И. Глаголы со значением приближения в украинском языке в сопоставлении с русским / Н. И. Грицик : автореф. дис. канд. филол. наук. – К., 1981. – 23 с.
7. Грицик Н. И. Дієслова наближення з префіксом при- у зіставленні з російськими / Н. И. Грицик // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 70 – 75.
8. Ибрагимова В. Л. Семантика русского глагола. Лексика движения : Учебн. пособие / В. Л. Ибрагимова. – Уфа : Башк. ун-т, 1988. – 80 с.
9. Калиущенко В. Д. Типология отыменных глаголов / В. Д. Калиущенко. – Донецк : Донеччина, 1994. – 422 с.
10. Лесюк М. П. Словообразовательные гнезда корней со значением движения в современном украинском языке / М. П. Лесюк : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1982. – 24 с.
11. Переход О. Б. Глаголы движения и перемещения в белорусском и русском языках / О. Б. Переход : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Минск, 1989. – 23 с.
12. Сегін Л. В. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах / Л. В. Сегін : автореф. дис. ...канд. філол. наук. – Донецьк, 2003. – 20 с.
13. Сенів М. Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень : (на матеріалі латинської мови) / М. Г. Сенів. – Донецьк : Донеччина, 1997. – 384 с.
14. Сопоставительное изучение словообразования славянских языков. – М. : Наука, 1987. – 272 с.
15. Усатенко Т. Ф. Глаголы перемещения современного украинского литературного языка / Т. Ф. Усатенко : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Львов, 1970. – 24 с.
16. Bartoszewicz A. O polskich i wschodniosłowiańskich czasownikach z prefiksami nad- i pod- o tej samej podstawie słotwórczej / A. Bartoszewicz // Studia Rossica Posnaniensia 25. – Poznań, 1993. – S. 115 – 121.
17. Bojar Bożena. Opis semantyczny czasowników ruchu oraz pojęć związanych z ruchem / Bożena Bojar. – Warszawa : Wyd-wo Un-tu Warszawskiego, 1979. – 258 s.
18. Mitrinović Vera. Polski prefiks czasownikowy prze- a serbsko-chorwackie pre- i pro- (proba konfrontacji) / Vera Mitrinović // Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. – Warszaw : PWN, 1991. – T.29. – S. 133 – 143.
19. Piernikarski Cezar. Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim (na tle rodzajów akcji w językach słowiańskich) / Cezar Piernikarski. – Warszawa : PWN, 1975. – 116 s.
20. Striekałowa Zofia. Budowa słotwórcza czasowników ruchu we współczesnej polszczyźnie / Zofia Striekałowa // Poradnik językowy. – Warszawa : PWN, 1962. – № 5/6. – S. 205 – 235.